

УДК 159.923.32-057
DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-4-3>

РОЛЬ МОРАЛЬНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ГОТОВНОСТІ ДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Зарічанський О. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу проблем інформаційно-психологічного протиборства
Науково-дослідного центру
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Михайла Ломоносова, 81, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-6934-9521
olegzarvin69@gmail.com*

Ключові слова: *корупція, моральні переконання, громадська готовність, антикорупційна культура, соціальна етика, психологічні чинники, антикорупційні стратегії.*

Робота присвячена вивченню ролі моральних переконань у формуванні громадської готовності до боротьби з корупцією. Корупція залишається серйозною проблемою в багатьох країнах і має широкий спектр негативних соціальних, економічних та політичних наслідків. Розуміння психологічних чинників, що лежать в основі ставлення людини до корупції, є критичним для розробки ефективних стратегій боротьби з цією проблемою.

Ця стаття аналізує важливий аспект сучасного суспільного явища – корупцію – та визначає роль моральних переконань у формуванні громадської готовності до боротьби з нею. За допомогою інтердисциплінарного підходу, включаючи елементи психології та соціології, стаття розглядає вплив моральних цінностей та переконань на ставлення громадян до корупційних практик.

Також у статті визначено, які саме моральні переконання є ключовими для створення позитивного ставлення до антикорупційних заходів та ініціатив. Використано емпіричні дані з опитувань і психологічних експериментів для аналізу ставлення індивідів до корупції та їхньої готовності виступати проти неї. У цьому дослідженні ми детально розглядаємо моральні фактори, які можуть підтримувати або пригнічувати готовність суспільства до боротьби з корупцією. Використано змішаний метод дослідження, який включає якісний та кількісний аналіз даних. Проводиться опитування серед репрезентативної вибірки громадян з використанням структурованих анкет. До анкет включено питання про моральні цінності, а також про готовність брати участь в антикорупційних ініціативах. Також проводились групові інтерв'ю з учасниками, щоб отримати більш глибоке розуміння їхніх моральних та етичних переконань та їхнього ставлення до корупції. Результати дослідження дозволяють виявити ключові психологічні чинники, що впливають на ставлення до корупції, включаючи роль моральних переконань у формуванні позитивного або негативного сприйняття корупції.

Автор статті доходить висновку, що моральні переконання мають величезний вплив на громадську готовність до боротьби з корупцією і є ключовим фактором у формуванні ефективних антикорупційних стратегій. Розуміння ролі моральних цінностей може сприяти розробці програм та заходів для підвищення громадської свідомості та готовності діяти в інтересах боротьби з корупцією.

THE ROLE OF MORAL BELIEFS IN THE FORMATION OF PUBLIC READINESS TO FIGHT CORRUPTION

Zarichanskyi O. A.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Researcher at the Department of Problems of Information and Psychological Struggle
of the Research Center*

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Mykhailo Lomonosov str., 81, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-6934-9521

olegzarvin69@gmail.com

Key words: *corruption, moral beliefs, public readiness, anti-corruption culture, social ethics, psychological factors, anti-corruption strategies.*

This scientific article is devoted to the study of the role of moral beliefs in the formation of public readiness to fight corruption. Corruption remains a serious problem in many countries and has a wide range of negative social, economic and political consequences. Understanding the psychological factors underlying people's attitudes toward corruption is critical to developing effective strategies to combat this problem.

This article analyzes an important aspect of the modern social phenomenon – corruption, and determines the role of moral beliefs in the formation of public readiness to fight it. Using an interdisciplinary approach, including elements of psychology and sociology, the article examines the influence of moral values and beliefs on the attitude of citizens to corrupt practices.

The article also defines which moral beliefs are key to creating a positive attitude toward anti-corruption measures and initiatives.

The author uses empirical data from surveys and psychological experiments to analyze the attitude of individuals towards corruption and their willingness to oppose it. In this study, we examine in detail the moral factors that can support or inhibit a society's willingness to fight corruption. We use a mixed research method, including qualitative and quantitative data analysis. A survey is conducted among a representative sample of citizens using structured questionnaires. We include questions about moral values and willingness to participate in anti-corruption initiatives in the questionnaires. Group interviews were also conducted with participants to gain a deeper understanding of their moral and ethical beliefs and their attitudes towards corruption. The results of the study reveal key psychological factors that influence attitudes toward corruption, including the role of moral beliefs in shaping positive or negative perceptions of corruption.

The author of the article come to the conclusion that moral beliefs have a huge impact on public readiness to fight corruption and are a key factor in the formation of effective anti-corruption strategies. Understanding this role of moral values can contribute to the development of programs and activities to increase public awareness and willingness to act in the interests of fighting corruption.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикається з поширеною проблемою корупції, яка має серйозний вплив на економічний розвиток, демократичні інституції та соціальну справедливість. Розуміння психологічних факторів, що впливають на готовність індивідів боротися з корупцією, є надзвичайно важливим для розробки ефективних антикорупційних стратегій [8, с. 77].

Однак, незважаючи на широке обговорення та заходи щодо боротьби з корупцією, вона залишається актуальною проблемою в багатьох країнах. В контексті цієї проблеми виникає важливе питання про моральні переконання у формуванні готовності громадян вступати в активну боротьбу з корупцією та сприяти створенню більш чесного і справедливого суспільства. Недостатнє розу-

міння цієї взаємодії ускладнює розробку і реалізацію ефективних стратегій та політик для подолання корупції у сучасних суспільствах [3, с. 213].

Тому цілком зрозумілий стійкий інтерес вітчизняних учених до цієї проблематики, що демонструється ними протягом двох останніх десятиліть. Природа корупції, її причини та наслідки, антикорупційні заходи є предметом жвавої наукової дискусії. Наявність великої кількості наукових праць (А.А. Вознюк (2019), О.О. Акімов (2014), А.О. Чхайдзе (2015), О.І. Кудерміна (2018), Л.І. Казміренко (2018), М.Д. Данчук (2007) і т. д.) дозволяє говорити про формування нової галузі психологічного дослідження – психології корупції. Вчені пропонують цілу низку заходів щодо профілактики корупції [5, с. 70]. Багато дослідників одним із пріоритетних напрямів такої профілактики називають цілеспрямовану діяльність соціальних інститутів щодо формування у громадян специфічної якості особистості – здатності протистояти корупції. Слід зазначити, що у науковій літературі пропонується безліч різних термінів для опису практично одного і того ж психологічного утворення [6, с. 70]. Привертає увагу неясність і розмитість меж пропонованих понять і визначень і навіть деяка внутрішня суперечливість з точки зору психології запропонованих концепцій.

Перерахуємо терміни, що найчастіше трапляються в наукових джерелах. І.О. Луговий (2019) та О.О. Островерх (2013) говорять про «антикорупційний світогляд», маючи на увазі «систему антикорупційних ідей, поглядів, принципів, у яких відбивається негативне ставлення особистості, соціальних груп та всього товариства до корупційної діяльності». Багато дослідників (С.О. Філіпов (2014), О.О. Євдокімова (2020), І.В. Клименко (2019), В.В. Нонік (2019)) говорять про «антикорупційну спрямованість особистості». На думку Н. Рожанської (2017), що розглядає цю проблему в педагогічному аспекті, це «інтегративна якість особистості, яка є підструктурою професійної спрямованості та забезпечує неухильність дотримання антикорупційних норм у соціально-професійній діяльності за рахунок діяльнісно-мотиваційної установки на відтворення морально-правової стійкості до проявів корупції» [12, с. 202].

Професор Роберт Клітгард, один із провідних світових фахівців із боротьби з корупцією, ще 1988 року запропонував класичну формулу корупції: «Корупція = Монополія + Свобода дій – Відповідальність», яка означає, що люди, наділені владою та не стримувані високим рівнем відповідальності за свої діяння, схильні зловживати цією владою та здійснювати корупційні правопорушення [10, с. 135]. На нашу думку, численні дослідження, що проводяться з метою скласти

психологічний портрет корупціонера та виділити окрему межу, яка робить цю людину «злочинною особистістю», на кшталт Ч. Ломброзо, поки не принесли відчутних практичних результатів. Як правило, підсумковий портрет містить якості, властиві абсолютно нормальному у психологічному плані індивідууму: «Люди, схильні до корупції, здебільшого активні, комунікабельні, стресостійкі, мають вищу освіту і перебувають у шлюбі» [1, с. 182]. «Найчастіше це чоловіки віком від 40 років, які не зловживають алкоголем і не схильні до порушення громадського порядку», – наприклад, такого висновку дійшли автори дослідження соціального портрета корупціонера, проведеного у 2018 році [9, с. 681].

Спроба подивитися на проблему корупції з іншого боку, висувуючи постулат про те, що для того, щоб перемогти корупцію, досить привчати населення України ніколи не давати хабарів. Західні вчені (К. Дуріу, S. Neseet, 2018) зазначають, що «є безсилим і нездатним протистояти корупції і зупинити корупційну поведінку людей, наділених владою» [11, с. 18]. Здається цілком зрозумілим той факт, що коли перед звичайним громадянином постає альтернатива: дати хабар і отримати бажане благо або не давати хабара і блага не отримати, швидше за все, громадянин України цей хабар дасть. Людина не може жити поза епохою.

Дослідниками прогнозується формування антикорупційної спрямованості особистості в результаті активної роботи з «реалізації антикорупційної освіти». Вже протягом кількох років у країні затверджуються спеціальні програми антикорупційної освіти, що передбачають заходи, спрямовані на виховання нетерпимості до корупційних правопорушень [7, с. 320]. Однак, як свідчить практика, ці програми відрізняються певною декларативністю та вимагають науково обґрунтованого психологічного супроводу. На нашу думку, одним з недоліків цих програм є те, що вони певною мірою ігнорують реалії повсякденного життя та конкретну соціокультурну ситуацію, що склалася у сучасній Україні, тому у разі практичної реалізації вони можуть зіткнутися з об'єктивно зумовленими труднощами [13, с. 134].

Так, наприклад, І.В. Співак (2019) заявляє, що «антикорупційна етика повинна ґрунтуватися на добровільному, усвідомленому виборі особистістю стратегії своєї поведінки, де корупційна поведінка має, зрештою, стати «непристойною» на ціннісно-орієнтаційному рівні. Однак ще 2005 року Джон М. Дарлі, відомий представник соціальної психології США, професор Принстонського університету, писав: «Люди, які ініціюють корупцію, не аналізують ці дії з етичного погляду. Як не дивно, вони не вважають їх неетичними» [4, с. 35].

Як бачимо, наявні відомі відмінності у тлумаченні поняття та доборі адекватної термінології, що описує сутність одного психологічного утворення – здатності особистості протистояти всім формам корупційної поведінки. Більшість із вищезгаданих авторів розглядають його в рамках категоріального апарату психології та педагогіки, а численні пропоновані дефініції потребують удосконалення. Все це свідчить не лише про теоретичну, але і практичну значущість поглибленого дослідження феномену антикорупційної спрямованості особистості, оскільки необхідність формування такого світоглядного складника у громадян України не підлягає сумніву, а антикорупційна освіта та виховання є важливим елементом системи протидії корупції у нашій країні [2, с. 132].

Мета статті. Метою цього дослідження є розкриття взаємозв'язку між моральними цінностями, етичними переконаннями та готовністю і здатністю громадян боротися з корупцією. Дослідження спрямоване на встановлення факторів, що впливають на формування моральної основи для антикорупційних дій, та розробку рекомендацій для підвищення ефективності антикорупційних програм шляхом впливу на моральні цінності та етичні погляди громадян. Емпіричне дослідження включає такі аспекти, як:

1. Оцінка ефективності програм та ініціатив: дослідження включає аналіз ефективності різних програм і ініціатив, спрямованих на підвищення громадської готовності до боротьби з корупцією. Це може допомогти з'ясувати, наскільки успішно такі програми впливають на моральні переконання та поведінку.

2. Оцінка рівня моральних переконань: дослідження спрямоване на визначення, наскільки істотними є моральні переконання людей щодо корупції.

Це включає аналіз ступеня суворості моральних позицій та їх впливу на бажання діяти проти корупції.

3. Вивчення впливу зовнішніх факторів: дослідження спрямоване на визначення, яким чином зовнішні фактори, такі як освіта, медіа, релігія або суспільний тиск, можуть впливати на формування моральних переконань та готовність боротьби з корупцією.

4. Розробка рекомендацій: на основі результатів дослідження розроблені рекомендації для урядових установ, громадських організацій та інших зацікавлених сторін щодо способів підвищення рівня громадської готовності до боротьби з корупцією на основі моральних переконань.

Загалом, мета емпіричного дослідження на цю тему полягає в розумінні зв'язку між моральними переконаннями та готовністю громадян діяти проти корупції та виходити з рекомендаціями, які можуть сприяти підвищенню громадської готовності та ефективності заходів проти корупції.

Результати дослідження. Вибіркова сукупність враховувала особливості соціально-демографічного складу генеральної сукупності. Основними для визначення вибіркової сукупності були такі критерії, як: адміністративно-територіальний поділ, стать, вік, співвідношення міського та сільського населення. Обсяг вибірки та спосіб обробки первинного матеріалу забезпечують стандартну похибку вимірювання, що не перевищує 5%.

У рамках проведеного дослідження був опитаний 601 респондент (див. рис. 1).

Освітній склад респондентів виглядає так: 56% досліджуваних мають вищу освіту різних рівнів та неповну вищу освіту, 34% респондентів мають середню спеціальну освіту. І лише 9% мають початкову освіту.

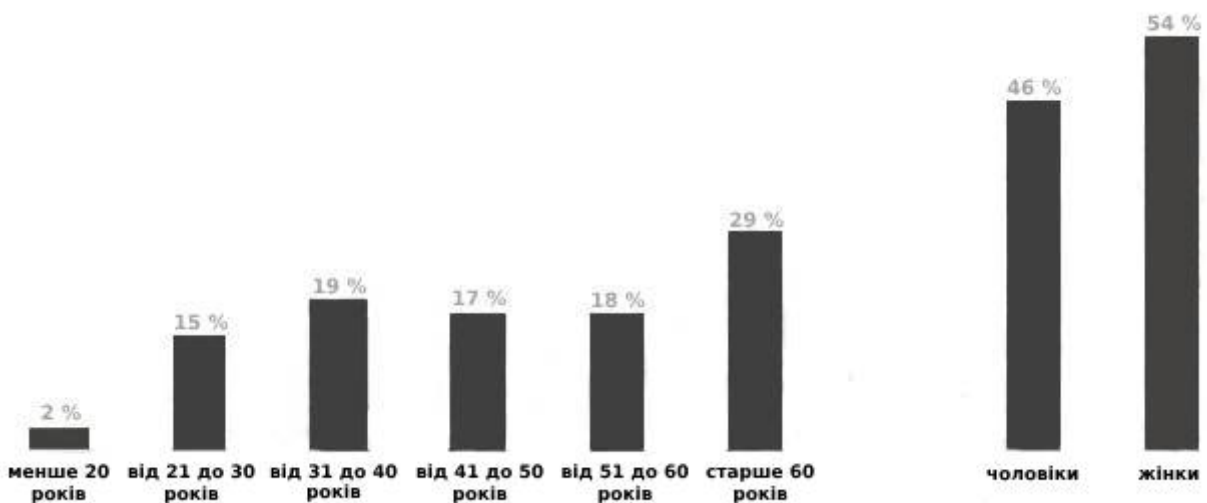

Рис. 1. Віковий склад респондентів

На середньому рівні своє матеріальне становище оцінили 35% респондентів. Ще 38% вважають, що їхній достаток нижчий за середній. Високо оцінила себе за цим показником менша частка – 19% досліджуваних (див. рис. 2).

За видами діяльності розподіл вибірки такий (див. рис. 3).

Рівень поінформованості населення про проблеми корупції та заходи, які влада приймає для протидії корупції, є важливим компонентом, що визначає загальне сприйняття громадянами ступеня корумпованості органів влади. У ході дослідження респондентам ставилося питання щодо рівня обізнаності з приводу заходів влади для протидії корупції (див. рис. 4).

У результаті всього 16,1% опитаних респондентів такі заходи відомі, вони постійно стежать за ними. 28,3% стверджують, що про заходи протидії корупції їм відомо, але спеціально вони не стежать за ними. 13,1% опитаних респондентів нічого не знають про ці заходи. Третина опитаних (34,6%) щось чула, але нічого певного згадати про ці заходи не можуть. Такі показники свідчать про високий рівень правового нігілізму населення України, недовіри до органів державної та муніципальної влади, а також відсутності активної громадянської позиції у питаннях протидії корупції.

Також на респондентах була проведена оцінка інваріантності шкали довіри Ямагіші. Представлено статистики погодження для конфігураційної,

Рис. 2. Матеріальне становище респондентів

Рис. 3. Види діяльності респондентів

метричної та скалярної інваріантності. З табл. 1 можна бачити, що підсумкова модель має досить хороші показники конфігураційної інваріантності, а також високі показники метричної ($CFI < 0,01$) і скалярної інваріантності ($CFI < 0,01$). Це дозволяє нам порівнювати середні значення показників індексу генералізованої довіри, отримані у різних групах. Проведено мультигруповий аналіз впливу цінностей та довіри на ставлення особистості до корупції. У табл. 2 представлені статистики погодження для конфігураційної та метричної інваріантностей моделі впливу цінностей та довіри на прийнятність корупції у чотирьох вибірках.

У результаті всього 16,1% опитаних респондентів такі заходи відомі, вони постійно стежать за ними. 28,3% стверджують, що про заходи протидії корупції їм відомо, але спеціально вони не стежать за ними. 13,1% опитаних респондентів нічого не знають про ці заходи. Третина опитаних (34,6%) щось чула, але нічого певного згадати про ці заходи не можуть. Такі показники свідчать про високий рівень правового нігілізму населення України, недовіри до органів державної та муніципальної влади, а також відсутності

активної громадянської позиції у питаннях протидії корупції.

Також на респондентах була проведена оцінка інваріантності шкали довіри Ямагіші. Представлено статистики погодження для конфігураційної, метричної та скалярної інваріантності. З табл. 1 можна бачити, що підсумкова модель має досить хороші показники конфігураційної інваріантності, а також високі показники метричної ($CFI < 0,01$) і скалярної інваріантності ($CFI < 0,01$). Це дозволяє нам порівнювати середні значення показників індексу генералізованої довіри, отримані у різних групах. Проведено мультигруповий аналіз впливу цінностей та довіри на ставлення особистості до корупції. У табл. 2 представлені статистики погодження для конфігураційної та метричної інваріантностей моделі впливу цінностей та довіри на прийнятність корупції у чотирьох вибірках.

З табл. 2 можна бачити, що підсумкова модель має досить хороші показники конфігураційної інваріантності, а також задовільні показники метричної ($\Delta CFI = 0,01$) інваріантності. Це дозволяє нам порівнювати стандартизовані регре-

Рис. 4. Рівні обізнаності респондентів протидії корупції

Таблиця 1
Статистика погодження моделей мультигрупового конфірматорного факторного аналізу для шкали довіри

Модель інваріантності	CFI	ΔCFI	Значення RMSEA	Верхня межа 90% довірчого інтервалу RMSEA	AIC	X-квадрат	Ступені свободи
Конфігураційна	0,965	–	0,055	0,068	197,3	101,4	36
Метрична	0,967	0,002	0,045	0,056	179,4	113,4	51
Скалярна	0,967	0,0	0,044	0,055	276,4	116,4	54

Таблиця 2

**Статистика погодження моделей мультигрупового конфірматорного факторного аналізу
для моделі впливу цінностей та довіри на прийнятність корупції**

Модель інваріантності	CFI	ΔCFI	Значення RMSEA	Верхня межа 90% довірчого інтервалу RMSEA	AIC	X-квадрат	Ступені свободи
Конфігураційна	0,999	–	0,022	0,068	429,2	212	4
Метрична	0,988	0,011	0,025	0,043	415,0	188	28

сійні коефіцієнти, що характеризують вплив цінностей та довіри на підсумковий показник прийнятності корупції у чотирьох групах, що розглядаються. У табл. 3 представлені стандартизовані коефіцієнти регресії, які є універсальними для всіх чотирьох груп. За підсумками мультигрупового аналізу ми можемо сказати, що такі цінності, як «Влада домінування» та «Влада-ресурси» (на рівні тенденції), є універсальними факторами, що сприяють підвищенню прийнятності корупції для особистості. Таким чином, цінність «Влади» є єдиною цінністю, що підвищує прийнятність корупції для особи. До цінностей, які є культурно-універсальними факторами зниження прийнятності корупції для особистості, належать «Конформізм-правила» та «Універсалізм-турбота» про інших. Тепер ми можемо стверджувати універсальність цього впливу. У процесі мультигрупового аналізу несподівано було отримано статистично значимий негативний зв'язок цінностей «Досягнення» за підсумковим показником шкали прийнятності корупції. Ми очікували, що зв'язок цієї цінності зі схваленням корупції буде позитивним, припускаючи, що чим найбільш орієнтована людина на досягнення, тим менш вона схильна озиратися на наявні правила та стандарти і може заради досягнення своїх цілей відійти від правил. Проте, за теорією Ш. Шварца, цінність «Досягнення» характеризує мотивацію досягнення успіху відповідно до соціальних стандартів (норм). Цим пояснюється її негативний вплив на прийнятність корупції для особистості. В процесі аналізу зв'язків в окремих групах вплив цієї цін-

ності не досягав необхідного рівня значущості, але у мультигруповому аналізі ефективність цієї цінності виявилася все-таки статистично значущою. Таким чином, статистично значущий зв'язок був виявлений, але він виявився протилежним припущенню, сформульованому в гіпотезі.

«Генералізована довіра» так само, як і на окремих вибірках, не продемонструвала зв'язку з прийнятністю корупції.

На додаток до всіх вищеописаних результатів зазначимо, що ми також оцінювали вплив на прийнятність корупції соціально-демографічних характеристик респондентів: статі, віку та освіти. У жодній із груп статистично значущого впливу демографічних змінних на прийнятність корупції не виявлено. Ці результати говорять про те, що прийнятність корупції для особистості перебуває під впливом більш складних і глибинних психологічних факторів, зокрема, як було показано в дослідженні, низки цінностей.

Підвищення рівня громадської готовності до боротьби з корупцією на основі моральних переконань вимагає комплексного підходу та співпраці між урядом, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами. Ось деякі рекомендації для досягнення цієї мети на основі досягнутих результатів:

- Освіта та інформаційна робота:
 - впровадження антикорупційних тем у шкільну та університетську програми для формування антикорупційної свідомості у молоді;
 - забезпечення доступу до об'єктивної інформації про наслідки корупції та методи її запобігання.

Таблиця 3

Універсальні зв'язки цінностей та генералізованої довіри з прийнятністю корупції

Модель інваріантності	Стандартизований коефіцієнт регресії	Рівень значущості
Комформізм – правила	-0,236	0,001
Самостійність – вчинки	-0,01	0,798
Універсалізм – турбота про інших	-0,175	0,001
Влада – домінування	0,147	0,001
Безпека – особиста	0,034	0,348
Влада – ресурси	0,087	0,064
Генералізована довіра	0,007	0,849

2. Зміцнення правової бази:
 - підтримка та вдосконалення антикорупційного законодавства;
 - забезпечення незалежного судового процесу та належного покарання корупціонерів.
 3. Розвиток антикорупційних інституцій:
 - зміцнення ролі та повноважень антикорупційних органів і служб, таких як антикорупційне бюро;
 - забезпечення їх фінансової незалежності та надання їм необхідних ресурсів.
 4. Підвищення участі громадян:
 - залучення громадських організацій та активістів до антикорупційних ініціатив та контролю за владою;
 - створення механізмів для звернень громадян щодо корупційних випадків та їхнього розслідування.
 5. Співпраця з бізнес-спільнотою:
 - запровадження етичних стандартів та практик у бізнесі з метою зменшення корупції в комерційних угодах.
 6. Прозорість та відкритість:
 - забезпечення відкритості бюджетного процесу та витрат державних коштів;
 - публікація інформації про діяльність державних органів та результати аудитів.
 7. Нагородження та відзначення героїв антикорупційної боротьби:
 - встановлення нагород та почесних звань для осіб, які активно борються з корупцією та виявляють моральну стійкість.
 8. Міжнародне співробітництво:
 - залучення до міжнародних ініціатив та обмін досвідом у сфері антикорупційних заходів.
 9. Моніторинг та оцінка:
 - проведення регулярного моніторингу та оцінки ефективності антикорупційних заходів та програм.
- Ці рекомендації можуть стати основою для розвитку комплексної стратегії боротьби з корупцією, заснованої на моральних переконаннях та громадській готовності.

цією, заснованої на моральних переконаннях та громадській готовності. Важливо враховувати, що успіх у цьому напрямі вимагає тісної співпраці всіх зацікавлених сторін та постійного моніторингу та вдосконалення заходів.

Висновки. Моральні переконання відіграють важливу роль у формуванні громадської готовності до боротьби з корупцією. Проведене дослідження вивчало вплив моральних цінностей та переконань на ставлення громадян до корупції та їхню готовність діяти проти цього злочинного явища. Дослідження показало, що існують тісні зв'язки між моральними переконаннями і ставленням до корупції. Громадяни, які вважають моральні цінності важливими у своєму житті, частіше схильні вважати корупцію неприйнятною і виявляти бажання боротися з нею. Це свідчить про те, що національні програми та ініціативи, спрямовані на формування моральних цінностей та усвідомлення шкідливості корупції, можуть мати значущий вплив на громадську готовність до боротьби з цією проблемою.

Також дослідження підкреслило важливість освіти, релігії та культурних особливостей як зовнішніх факторів, які можуть впливати на формування моральних переконань. Освіта та інформованість суспільства про корупцію можуть підсилити готовність громадян боротися з цим явищем.

Узагальнюючи результати, ми можемо визнати, що розуміння ролі моральних переконань у формуванні громадської готовності до боротьби з корупцією є важливим кроком у розробці більш ефективних антикорупційних стратегій і програм. Збереження та посилення моральних цінностей у суспільстві може сприяти більш широкому прийняттю антикорупційних заходів та сприяти створенню чеснішого та більш прозорого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
2. Клименко І. В. Формування антикорупційної культури особистості майбутнього правоохоронця в системі вищих навчальних закладів МВС України. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 37. С. 131–142.
3. Лозинський О. М. Соціально-психологічні чинники відтворення корупціогенної політичної культури. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Психологічна»*. 2014. Вип. 2. С. 208–220.
4. Натуркач Р. П. Корупція як соціально-психологічний «феномен» українського суспільства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 7. С. 34–40.
5. Саламатов В. О. Соціально-психологічні й організаційні підґрунтя корупції. *Психологія і особистість*. 2012. № 2. С. 68–80.
6. Скрипник А. Освіта, індекс сприйняття корупції та мотиваційні моделі корупційної поведінки. *Економіка України*. 2010. № 2. С. 59–71.
7. Шинкаренко І. О. Соціально-психологічні детермінанти корупційної поведінки працівників поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 316–321.

8. Ampratwum, Edward Fokuoh. The Fight Against Corruption and its Implications for Development in Developing and Transition Economies. *Journal of Money Laundering Control*. 2008. 11(1): 76–87.
9. DeCelles, Katherine A., D. Scott DeRue, Joshua D. Margolis, and Tara L. Ceranic. Does Power Corrupt or Enable? When and Why Power Facilitates Self-Interested Behavior. *Journal of Applied Psychology*. 2012. 97(3): 681.
10. Moore C. Moral disengagement in processes of organizational corruption. *J. Bus. Ethics*. 2008. № 80. P. 129–139.
11. Rusch J. The Social Psychology of Corruption. Paper presented at the 2016 OECD Integrity Forum. 2016.
12. Zaloznaya M. The Social Psychology of Corruption: Why It Does Not Exist and Why It Should. *Sociology Compass*, 2017. 8(2): 187–202.
13. Žemojtel-Piotrowska M., Marganski A., Baran T., & Piotrowski J. Corruption and sexual scandal: The importance of politician gender. *Anales de Psicología*, 2017. 33(1), 133–141. URL: <https://doi.org/10.6018/analesps.32.3.229171>

REFERENCES

1. Akimov, O. O. (2014). Psihologichni aspekti proyaviv koruptsiyi v derzhavnomu upravlinni. *Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktika*. № 1, p. 181–188 [in Ukrainian].
2. Klimenko, I. V. (2017). Formuvannya antikoruptsiynoyi kulturi osobistosti maybutnogo pravoohorontsya v sistemi vischih navchalnih zakladiv MVS Ukraine. *Problemi suchasnoyi psihologii*. Vip. 37, p. 131–142 [in Ukrainian].
3. Lozinskiy, O. M. (2014). Sotsialno-psihologichni chinniki vidtvorennya koruptsiogennoyi politichnoyi kulturi. *Naukoviy visnik Lvivskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav. Seriya: Psihologichna*. Vip. 2, p. 208–220 [in Ukrainian].
4. Naturkach, R. P. (2016). Koruptsiya yak sotsialno-psihologichniy «fenomen» ukrayinskogo suspilstva. *Byuleten Ministerstva yustitsiyi Ukrainyi*. № 7, p. 34–40 [in Ukrainian].
5. Salamatov, V. O. (2012). Sotsialno-psihologichni y organizatsiyni pidgruntya koruptsiyi. *Psihologiya i osobistist*. № 2, p. 68–80 [in Ukrainian].
6. Skripnik, A. (2010). Osvita, Indeks spriynyattya koruptsiyi ta motivatsiyni modeli koruptsiynoyi povedynki. *Ekonomika Ukrainyi*. № 2, p. 59–71 [in Ukrainian].
7. Shinkarenko, I. O. (2016). Sotsialno-psihologichni determinanti koruptsiynoyi povedynki pratsivnikiv politsiyi. *Naukoviy visnik Dnipropetrovskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav*. № 1, p. 316–321 [in Ukrainian].
8. Ampratwum, Edward Fokuoh. (2008). The Fight Against Corruption and its Implications for Development in Developing and Transition Economies. *Journal of Money Laundering Control*, 11(1). 76–87 [in USA].
9. DeCelles, Katherine A., D. Scott DeRue, Joshua D. Margolis, and Tara L. Ceranic. (2012). Does Power Corrupt or Enable? When and Why Power Facilitates Self-Interested Behavior. *Journal of Applied Psychology*. 97(3): 681 [in USA].
10. Moore, C. (2008). Moral disengagement in processes of organizational corruption. *J. Bus. Ethics*. № 80, p. 129–139 [in USA].
11. Rusch, J. (2016). The Social Psychology of Corruption. Paper presented at the 2016 OECD Integrity Forum [in USA].
12. Zaloznaya, M. (2017). The Social Psychology of Corruption: Why It Does Not Exist and Why It Should. *Sociology Compass*, 8(2): 187–202 [in USA].
13. Žemojtel-Piotrowska, M., Marganski, A., Baran, T., & Piotrowski, J. (2017). Corruption and sexual scandal: The importance of politician gender. *Anales de Psicología*, 33(1), 133–141. Retrieved from: <https://doi.org/10.6018/analesps.32.3.229171> [in USA].